Ff
Ll. 707.
A sárospataki főiskola könyvtárának.
Finkey Ferenc

AZ ÉSZAKAMERIKAI REFORMATORYK TANULSÁGAI.

ÍRTA

Dr FINKEY FERENC

SÁROSPATAKI JOGAKADÉMIAI NY. R. TANÁR,
EGYETEMI MAGÁNTANÁR.

ZZ. 707.

A társadalomnak, úgy látszik, örök feladatai közé tartozik a bűntett elleni harc. Nem volt még társadalom, ma sincs még és valószínűleg nem is lesz, amelynek «belső ellenségekkel», a társadalom rendjét, békéjét, az egyesek és az összesség jólétét, biztonságát fenyegető támadásokkal harcolnia, azok ellen védekeznie ne kellett volna vagy ne kellene. Bármily bámulatraméltó haladásokat tett a kultúra terén az emberiség civilizálódott része, a legfejlettebb kultúrállamok társadalmi életét is nyomon kiséri a sötét árnyék, a kisebb és nagyobbszabású bűntettek légiója, a kérlelhetlen szabályszerűséggel visszatérő «adó»: a büntetések és a biztonsági intézkedések mindennapos alkalmazása. Ha a nagy, súlyos bűntettek általában nem szaporodnak is, sőt itt-ott valami kis apadást láthatunk, ezt a vigasztaló jelenségęt ellensúlyozza s örömünket lerontja a kisebb és a középsúlyú bűntettek s főleg a fiatalkorú bűntettesek arányszámának ijesztő növekvése az összes kultúrállamokban. Egészben véve tehát csak a kriminalitás alakjainak változásáról, átalakulásáról, legfeljebb szelidüléséről lehet beszélnünk, de annak fogyásáról, fokozatos megszüntéről még mindig csak utópiaként lehet szó.

Ezzel a szomorú ténymegállapítással szemben az egyedül megnyugtató, sőt felemelő jelenség a humanizmus és az altruizmus eszméjének mind erősebb és erősebb érvényesülése a kultúrállamok büntetőjogában. A régi «vérrel irott» «bűnfenyítő» törvényekkel szemben már a XIX. század büntetőtörvénykönyvei egy új világot, egy felvilágosodott,

az emberszeretet eszméjétől áthatott felfogást tárnak elénk, mely a bűntettest nem megsemmisíteni, nem is «bajjal sujtani», hanem megjavítani, erkölcsi hibáitól megtisztítani, a becsületes, munkás társaséletre alkalmassá tenni kívánja. A XIX. század büntetőjoga azért erélyesen szakít a halálbüntetéseknek a XVIII. század végeig uralkodó rendszerével s e kegyetlen, durva büntetési eszköz helyett — amely kivételes büntetés gyanánt itt-ott még fennmarad — a modern szabadságvesztést, a börtön különböző alakjait teszi uralkodóvá, amelyeknek kifejezett céljuk az elitélt erkölcsi vagy legalább társadalmi megjavítása s ezzel az illetőktől jövőre várható bűntettek közvetett megelőzése.

A XIX. század elévülhetlen érdeme a büntetőjog terén a modern börtönrendszerek kiépítése, a büntetés által való *javítás* eszméjének diadalrajuttatása. A világ összes kultúrállamainak büntetőtörvénykönyvei a szabadságvesztés különböző alakjait írják elő, mint a büntetendő cselekmények legnagyobb részének jogi következményeit s a börtönöket általában, mint a munkás, pontos életre kényszerítő *javítóházakat* tekintik.

A XIX. század utolsó tizedeiben ugyan a «javítás» eszméje részint a naturalista és szociológiai «új irányok», részint egyes «gyakorlatias» felfogású jogászok részéről erős támadásokban részesült. A «született» vagy a «javíthatatlan» bűntettes fogalmával csakugyan ellentétes a javítás eszméje. Akit öröklött baj, szervezeti diszpoziciók vittek a bűntett elkövetésére, vagy akit a szerencsétlen társadalmi helyzet tett bűntettessé, azzal szemben a javításnak nincs értelme és célja. De épúgy nincs értelme a javításnak azzal a sokszoros visszaesővel szemben, aki már 10—20-szor volt börtönben, akit tehát a börtönbüntetés «se el nem rettent, se meg nem javít». E különböző irányú támadások és bírálatok azonban a «javítóbörtön» eszméjét nem tudták megdönteni. De épen az új irányok által felidézett eszmeharc, a különböző irányú vizsgálódások új világításba helyezték a javítás eszméjét s

megteremtették az *individualizáció* elvét a büntetés alkalmazásában s a szabadságvesztési intézetek *specializációjának* gondolatát.

A XX. század első tizedének büntetőjogtudománya az új eszmeáramlatok hatása alatt már körvonalozza az új programmot, melyet az új büntetőtörvényeknek követniök kell, ha a bűntett ellen az eddiginél eredményesebben, de a humanizmus jegyében akarunk harcolni. Az új programm hármas irányú: *javító nevelés* a gyermek és fiatalkorú bűntettesekkel szemben, *fenyítés* és ezáltal *társadalmi megjobbítás* a felnőtt kisebb bűntettesekkel, végre *biztonsági letartóztatás* útján *ártalmatlanná tétel* a közveszélyes bűntettesekkel szemben.

Míg azonban Európában hosszú elméleti harcok után jutottunk ez új programmhoz s míg nálunk e gazdag programm egyes részletei csak itt-ott öltöttek testet, legtöbb helyt még csupán törvényjavaslatokként szerepelnek, az «új világ» leghatalmasabb államában, az északamerikai Unióban, mondhatni mindenik programmpontra eleven, gyakorlati példákat találhatunk. Az északamerikaiak gyakorlatias észjárása, vállalkozási kedve, bátor kezdeményezése az utolsó évtizedekben oly sok egészséges új intézményt létesített a büntetőjog terén is, hogy az európai büntetőjogtudomány és törvényhozás méltán fordít újabban különös figyelmet az északamerikai jog alkotásaira. Az első ízben bűnözők *próbára bocsátása*, a *pártfogó tisztviselő* intézmény, a *fiatalkorúak bírósága*, a közveszélyes bűntettesek *határozatlan időre letartóztatása* mind oly sikerült reformintézmények, melyeket a jogi reformok terén konzervativ európai államok sorra kezdenek utánozni.

A javító-börtön eszméjének fejlesztése s ezzel a büntetőjogi humanizmus továbbépítése szempontjából az északamerikai jog legeredetibb s Európában még mindig nem eléggé méltányolt alkotása a *Reformatory*: a felnőtt kisebb bűntettesek igazi *javító-nevelő*, illetőleg «reformáló» intézete.

Ez az intézmény az, melyet annak első megalkotója, *Brockway Z.* jogos büszkeséggel nevezett el még annak megteremtése előtt «az igazi javító rendszer ideáljának», amely mint emberi intézmény, ha nem mondható is minden kifogáson felül álló tökéletes alkotásnak, de egy oly helyes életrevaló eszmét juttat kifejezésre, mely a börtönügy s az egész büntetőjog történetében egy új és hatalmas fejlődési fokot jelent.

A «Reformatory» ad új és tartalmasabb nevet, egy új vezéreszmét az eddig könnyen egyoldalúan értelmezhető és doktrinär követelménynek tekinthető javítási elméletnek. Nem a *javítás*, ami alatt rendszerint az erkölcsi megtérést értik, nem a *nevelés*, ami főleg az értelem kimüvelését jelenti, hanem az *átalakítás*, a német és magyar szavakkal nehezen visszaadható «*reformation*» az új jelszó, amelyet az újfajta intézetek, a «Reformatory»-k képviselnek. Az átalakítás, a «reformáló intézet» kifejezések sokkal plasztikusabban domborítják ki, hogy az újfajta intézet az elitélt egyén teljes újjáalakítását, testi, értelmi és erkölcsi újjászületését tekinti céljául, a testi, értelmi és erkölcsi neveléssel, az új emberré faragással foglalkozik. Jól jellemzi *Baernreither* az új jelszót: «*Reformation* több mint *nevelés*. Ez az egyéniség átalakítása, a bűntettesi hajlamaitól (Anlagen) és szokásaitól való külső és belső megszabadítása, egyszersmind azonban fizikai és erkölcsi egészséggel, önbecsüléssel és önuralommal, ismeretekkel és oly készségekkel való felruházása, melyek tényleg is lehetővé teszik részére, hogy kenyerét becsülettel megkeresse.» (Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika. 1905. 65. l.)

A «reformatory rendszer», illetőleg az Északamerikában 1876 óta fennálló reformatoryk eredményei és tanulságai közelről érdekelhetnek minket is, hiszen a Büntető Novella és az annak végrehajtásáról szóló igazságügyminiszteri rendeletek a «fiatalkorúak fogházá»-nak, mint a fiatalkorú bűntettesekkel szemben alkalmazható legszigorúbb «intézkedés» felállításánál és az új intézet rendszerének összeállításánál,

ha nem is egyenesen és közvetlenül, de közvetve (az angol Borstal-intézetek utánképzésével) a reformatorykat is szem előtt tartották. S tekintve, hogy a «fiatalkorúak fogházai», amelyeket a Büntető Novella nagy humanizmussal nem is büntető, hanem szigorúbb jellegű javító-nevelő intézeteknek kíván tekinteni, hazánkban még mindig csak a papiroson vannak meg, azok tényleges felállítása és berendezése még meg sem kezdődött, nagyon is aktuális dolog az északamerikai reformatoryk behatóbb tanulmányozása és az azokból levonható tanulságok figyelembevétele.

Az 1910. évi washingtoni nemzetközi börtönügyi kongresszus alkalmával szerencsés lehettem az északamerikai reformatoryk közül négyet s körülbelül épen a legmintaszerűbbeket: az *elmirait* (New-York állam), a *concordit* (Massachusetts állam), a *mansfieldit* (Ohio állam) és a *jeffersonvilleit* (Indiana állam) közvetlenül tanulmányozhatni, ezenfelül sikerült megszereznem több más reformatory részletes jelentéseit is, ezek alapján veszek bátorságot az új reformintézmények jelentőségének, belértékének, érdemeinek és hibáinak rövid bemutatására, anélkül, hogy ezúttal az egyes intézetek részletes ismertetésére kiterjeszkedni óhajtanék.

A reformatory nevű intézetek nem merő eredeti alkotások. Az angol fokozatos börtönrendszer, illetőleg a Maconochie-féle jegyrendszer és a fiatalkorúak javító iskolái (reformatory schools), melyek Angliában, Hollandiában és Északamerikában a XIX. század derekán egyszerre születnek meg, voltak a reformatoryk elődei, illetőleg forrásai. Voltaképen a reformatory ezek ügyes összeolvasztása. Az eredetiség a reformatoryban az, hogy míg a börtön vagy fogház a fokozatos rendszer szerint berendezve is lényegében büntetési intézet, a «javító iskola» pedig egyenesen nevelőintézet, addig a reformatory a kettőnek a kombinációja: a felnőtt bűntettesek nevelő-fogháza, illetőleg reformáló intézete. Míg a börtönökbe rendszerint csak büntetőjogilag nagykorú bűntettesek, a javító-nevelő intézetekbe csak fiatalkorúak (16—18

évesnél ifjabbak) helyeztetnek el, addig a reformatory a fiatalkor és a teljeskorúság határán állókat, általában a 16—30 éveseket (túlnyomóan 18—25 éveseket) fogadja be. A reformatoryval tehát az amerikaiak a börtön és a javító-nevelő-intézet közti összekötő kapcsot teremtették meg, helyesebben az addig hiányzó közbülső intézetet, melybe azok helyeztetnek, akik a fiatalkort már túlhaladták, de igazán éretteknek, teljesen megállapodott, hajlíthatatlan jelleműeknek, szóval javíthatatlanoknak még nem tekinthetők.

A reformatory a modern büntetőjog egyik legfontosabb vezérelvét, az individualizációt valósítja meg a börtönügy terén. Az amerikaiak gyakorlatias észjárása világosan és bátran megteszi a különbséget a javítható és a javíthatatlan, az enyhébb jellegű és a megátalkodott, a kis és a nagy bűntettesek közt. Ez utóbbiakat meghagyja az eddigi börtönökben, melyek a megtorlás és az ártalmatlanná tétel elveire építvék, az előbbieket azonban kiveszi a rendes börtönökből s részükre külön, azok egyéniségének megfelelő sajátos intézeteket teremt: a reformatorykat, melyek *külsőleg* a fogházakhoz állnak közelebb, *belsőleg*, rendszerüket tekintve azonban a szó igazi értelmében vett *javító*-intézetek, melyek a még javíthatónak látszó, habár már nem épen fiatalkorú bűntettest testileg, értelmileg és erkölcsileg átalakítani, jobb emberré, a társadalomnak hasznos és tisztességes tagjává akarják kiképezni.

A reformatory végrehajtási rendszere lényegesen különbözik a közönséges fogházakétól. Ha külsőségekben (vasráccsal ellátott hálózárkák, közös munkatermek, osztályok) sokat átvett, illetőleg meghagyott is a fogházakból, de a rendszer részleteiben, a végrehajtás kidolgozásában gondosan kerül mindent, ami a megtorlásra, a büntetésre emlékeztetne. A legfőbb vezérelv, ami az intézet egész berendezését, a rendtartást, az igazgatást, a részleteket áthatja s azok kiindulópontját és célját képezi: a *reformálás*, az *átalakító nevelés*.

A nevelés elvét illetőleg azonban két irányban tér el annak hétköznapi, illetőleg európai értelmezésétől.

Egyrészt abban, hogy ez elvet nem gyermekekre vagy serdülő korban levő ifjakra alkalmazza, hanem már az érettség stádiumában, a férfikor kezdetén állókat kívánja átalakítani. Nagyon bölcs és egészséges gondolat volt az amerikaiaktól, hogy nevelni nemcsak a gyermekeket lehet és kell, de a felnőttek is — amennyiben még nem mondhatók teljesen romlottaknak, megrögzötteknek, — okszerű rendszeres nevelés, a képességeknek és az akaratnak jó irányban való trainirozása által *az eddiginél jobb* emberekké nevelhetők. A bűnügyi statisztika körülbelül épen a 18—30 éves kort tünteti fel a kriminalitás tekintetében legveszedelmesebbnek. A párisi hírhedt apache-ok, a budapesti jasszok általában ebben a kritikus, kamasz-korban levők közül kerülnek ki. Ezek közt is már lehetnek teljesen elromlott, szinte javíthatatlannak látszó egyéniségek, akik egyenesen a börtönökbe valók, de átlagosan ezek többsége még mindig megállítható a bűn útján, huzamosabb rendszeres neveléssel még visszaterelhető a tisztességes emberek sorába.

A korhatárt illetőleg az egyes reformatoryk közt nincs teljes egyöntetűség. Az északamerikai Unió egyes tagállamai tudvalevőleg igazságügyi tekintetben is önálló területeket képeznek, így büntetőjoguk és intézményeik a részletekben jelentékeny eltéréseket mutatnak fel. Fővonásokban, az alapelvekre, vezéreszmékre azonban kétségtelenül megvan az egység, vagy legalább a hasonlóság, annál inkább, mert az amerikai nem restelli utánozni a másutt bevált intézményeket s így a kevésbé fejlett, újabb államok rendszerint egyikmásik vezérállam után indulnak jogintézményeik szabályozásánál és reformálásánál. A reformatory intézményét New-York állam teremti meg 1876-ban, az azóta világhírűvé vált *elmirai* intézettel s alig néhány év mulva, mihelyt annak sikere bebizonyosodik, Massachusetts állam 1884-ben megnyitja a *concordi*, Pennsylvania 1889-ben a *huntingdoni*, Minnesota

ugyanekkor a *st.-cloudi* intézetet; a 90-es években aztán Colorado, Illinois, Kansas, Ohio, Indiana, Wisconsin vetélkedve építik fel a hasonló intézeteiket, ugyancsak legújabban New Jersey, Jowa, Washington és Connecticut állítanak fel reformatorykat. Az eredeti minta tehát az *Elmira Reformatory*, illetőleg az erről szóló 1877. évi newyorki törvény volt, a többi államok tényleg mind azt utánozták a saját intézeteik szervezésénél. A legtöbb a korhatárra nézve is átvette a newyorki törvényben megállapított keretet (16—30 évesek). Massachusetts azonban a felső korhatárt 40-re emelte. Pennsylvania 15—25, Kansas 16—25, Illinois 16—21 éves korosztályokat utal a reformatoryba. E korhatáron belül is a beutalás további feltétele, hogy az illető «bűntett» miatt fogházbüntetéssel még ne lett légyen sujtva, bár ez alól is itt-ott (így Massachusettsben) tesznek kivételt.

Az aránylag elég tág keretben megállapított korosztályok közül az eddigi tapasztalatok szerint főként a 25 évesnél fiatalabbak utaltatnak a reformatorykba (így Elmirában az összes beutaltak 90%-a 25 évesnél fiatalabb, csak 10%-a idősebb, ugyanez az arány Concordban), vagyis a reformatory gyakorlatilag is a felnőtt fiatalság (16—25 év) intézete s így az angol Borstal-intézetek, melyek a 16—21, újabban 16—23 éves korban levőket veszik fel, az északamerikai reformatoryktól a korhatár tekintetében alig térnek el. Épúgy a mi Büntető Novellánk által felállított «fiatalkorúak fogházai», melyekbe főleg a 15—21 éves korosztályban levők helyezhetők el, szintén azt az elvet képviselik, amit a reformatoryk, illetőleg a Borstal-intézetek, t. i. a javítóintézetekben eddig csak a serdülő fiatalsággal szemben alkalmazott és kitünően bevált *nevelési rendszernek a felnőttebb fiatalemberekre, az érettség határán állókra, illetőleg a férfikorba lépettekre kiterjesztése.* Hogy ez a gondolat, mely először és leghatározottabban az északamerikai reformatorykban testesült meg, valóban életképes, egészséges s gyakorlatilag roppant nagyjelentőségű, mert a gyenge testű, szellemileg és erkölcsi-

leg elhanyagolt fiatalemberek százait, ezreit edzi meg az élet, a tisztességes, munkás pályák számára, ezt legbiztosabban a reformatoryk gyors elterjedése s azok európai kiadásának, az 1903 óta kipróbált angol Borstal-intézeteknek Európaszerte nagy népszerűsége igazolja. A kriminalitás útjára tévedt *felnőttek nevelésének* eszméjét tehát a reformatoryk teremtik meg és azok teszik egyik uralkodó eszmévé a mai börtönügy, illetőleg a büntetőjog terén.

A másik lényeges eltérés, amit Északamerikában a *nevelés* szó értelmezésére annak európai hétköznapi használatával szemben tapasztalunk, abban áll, hogy a nevelés alatt nemcsak az iskolai nevelést, illetőleg az értelem művelését értik, hanem egyaránt a test és a lélek, a testi és szellemi képességek mindenirányú kifejlesztését. A reformatoryk vezérelvét képező *reformation* szóval *a testi, értelmi és erkölcsi újjászületést*, az egyéniség újjáformálását akarják kifejezni, amit a reformatoryk tényleg gyönyörűen meg is valósítanak a hozzájuk utalt ú. n. bennlakókkal (inmates) szemben.

A reformatoryk egyik eredetisége és nagy gyakorlati értékű vívmánya: a *testi* nevelés bátor és komoly felkarolása, a beutaltak egészségének, testi erejének, képességeinek gondos és rendszeres ápolása, fokozása és kiművelése. A beutalt, rendszerint satnya, fejletlen testű egyéneket mindenekelőtt rendszeres testedző-training (Ralston-system) alá veszik. A testgyakorló csapat (physical culture class) naponta másfél órát tölt a tornateremben, ahol (automata-zongora hangjai mellett) testtartási, csukló-, izomgyakorlatokat végeznek, mely után zuhany és úszófürdő következik. Ez a rendszeres testi training mindaddig tart (orvosi ellenőrzés és utasítás szerint), míg az illető kellőleg meg nem erősödik, amikor aztán a megfelelő munka és a katonai gyakorlatok pótolják azt.

A katonai rendgyakorlatok rendszeresítése, ami részben a testi nevelés céljait is szolgálja, egy másik eredetisége és kitünő újítása a reformatoryknak. A testedző katonai gyakorlatok (zeneszó mellett felvonulások, kifejlődések, tornászás),

a csinos és könnyed testtartás és járás, a gyors és ügyes testmozdulatok elsajátítása kétségtelenül rendkívül üdítő és a lélekre is nemesítő hatással vannak, úgy hogy ezek a gyakorlatok egyúttal az erkölcsi training (engedelmességre, pontosságra, felelősségérzetre szoktatás) eszközei is. A mi társadalmunkban is, kivált az alsóbb néposztályok körében, egész életükben fel lehet ismerni a katonaviselt egyéneket. A tiszta, csinos öltözködés, az egyenes testtartás, bátor fellépés, szolgálatkészség két-három évi rendszeres trainirozás alatt szinte véribe megy a tényleges katonának. Ezt a kézzelfogható tapasztalati igazságot értékesítik a reformatoryk, midőn valóságos katonai szervezetet (ezredbeosztás, fő- és altisztekkel, zenekar, fapuska, díszruha) létesítenek a beutaltakból s naponta több órai katonai gyakorlattal teszik élénkebbé, változatosabbá a munkarendet s ezzel a komor fogházi hangulat helyett elevenséget, jó kedélyt, nemes versengést (az altiszti és egyes tiszti állásokra a jóviseletű beutaltak neveztetnek ki) teremtenek a beutaltak közt.

A rendszeres testedzés és a katonai gyakorlatok nem túlhajtott filanthrop érzelgősségek, nem kuriózitások, hanem épen az amerikaiak gyakorlatias észjárását jellemző ügyes és sikeres kísérletek a még nem teljesen elromlott bűntettesek megmentésére és átalakítására. Nekünk európaiaknak csak azért tűnnek fel mindezek s azért szokták élesen kritizálni, nem ritkán gúnyolni az amerikai börtönökben, reformatorykban divatos jó kosztot, fürdőt, «katonásdit», mert mi csak papiron hirdetjük az «ép testben ép lélek» elvét. A testi neveléssel, a testgyakorlattal, tornával, sporttal — az angol kivételével — az európai társadalom még mindig keveset törődik, ezeket csak úri passziónak tekinti, amire nem méltó az időt és pénzt pocsékolni. Hogyne kifogásolnák azért a «foglyok» testi trainirozását, rendszeres fürdetését, mikor nálunk a nem bűntettes emberek nagy tömege egyáltalán nem ismeri ezeket a kultúrintézményeket. Az amerikai ellenben, aki megszokta a tápláló és dús kosztot, a mindennapi

fürdést, a sportot, nem sajnálja ezeket a testi egészség fenntartásához tartozó elemi feltételeket az elitéltektől sem. Sőt amint a testileg fejletlen, elmaradt, degenerált, gyengeelméjű nem-bűntettes gyermekek részére rendes *training school*-okat létesítettek, úgy a bűntettesek közül is azokra, akik testileg gyengék, fejletlenek vagy elhanyagoltak, egészen természetesnek és a társadalom érdekében állónak tartják a testi traininget, az elitéltnek testi regenerálását, ami előfeltétele az értelmi és erkölcsi nevelésnek és átalakításnak.

Örömmel konstatálhatjuk, hogy az északamerikai reformatorykból levezethető ezt a fontos tanulságot a mi Büntető Novellánk végrehajtásáról szóló egyik igazságügyminiszteri rendelet is — bár elég félénken és úgyszólván mellékesen — elismeri, midőn a fiatalkorúak fogházainak szabályai közé beiktatta, hogy «a foglyok a szabad levegőn időzés idejét (!) az egyhangú séta helyett *lehetőleg* tornászással, katonai rendgyakorlatokkal vagy más ily egészséges testmozgással töltsék» (1909. évi 27,300. sz. ig. min. rend. 28. §.). Felette kívánatos lenne, hogy ez a papiron már meglevő rendszabály gyakorlatba is vétessék és a mindenképen üdvös, gyakorlatias amerikai eszme: a testedzés és testnevelés legalább a fiatalkorú (illetőleg 21 évesnél fiatalabb) foglyokra tényleg is érvényesíttessék. Azt a populáris akadékoskodást, hogy a szabad életben a hasonló korban levőknek esetleg nincs módjuk ilyes egészségügyi «fényűzésekre», szakemberek előtt felesleges cáfolgatni. Bárminő szépnek és kellemesnek látszik kívülről a fogház, illetőleg a reformatory, bajosan akadna «szabad» ember, aki egy heti próba után szívesebben vállalná az ottmaradást a maga külsőleg egyszerűbb, talán épen nyomorúságos hajlékánál. Mégis csak nagy különbség van a «szabad» mozgás, cselekvés és a parancsszóra élés közt. Az pedig, hogy a szabadságától hosszabb időre megfosztott embertársunkat egészségessé, tisztává és erőssé akarjuk tenni, nem csak az emberszeretet, a humanizmus, de a józan okosság parancsa, mert az egészséges, tiszta, erős ember jobban bírja

s jobb kedvvel végzi a munkat és fogékonyabb az értelmi és erkölcsi nevelésre is. Az északamerikai reformatorykból tehát ez irányban bátran tanulhatunk mi is.

A nevelés másik iránya a reformatorykban az *értelmi képzés*. A reformatory lényegét tekintve az iskolák nagy családjába tartozik: a felnőttek javítóiskolája. Érdekes, hogy az angol terminológia «reformatory school»-nak nevezi a gyermek- és serdülő-korú bűntettesek javítóintézeteit, míg ezzel szemben a 16—30 évesek ily intézeteit előbb «reformatory prison»-nak, újabban általában csak reformatorynak. Egyébként a börtön vagy fogház is végelemzésben iskola, vagy legalább is annak kellene lennie. Helyesen mondja *Henderson*: «A fogházat sokan a kórházzal hasonlítják össze, ahol a beteg emberek a bűntettnek nevezett betegségből gyógyíttatnak s ebben az összehasonlításban van valami igazság. De a bűntett nem betegség, hanem épen bűntett . . .» «Semmi sincs oly forradalmi, oly radikális, oly sokat igérő s oly észszerű, mint az a követelmény, hogy a fogházat is iskolává tegyük.» (Educational work in prison. Correction and Prevention. II. kötet 220. lap.)

A reformatoryk eredetisége és különlegessége e részben az, hogy azokban az értelmi képzést, a tanítást komolyabban és lelkesebben veszik, mint nálunk, s nem félnek a magasabb tudományok (lélektan, történelem, szociológia, alkotmánytan, közgazdaságtan, erkölcstan, irodalom, természettudományok) tanításától, illetőleg azok elemeinek megismertetésétől sem. Természetesen a tanítás anyaga és módja a beutaltak képességéhez, előismereteihez képest felette változatos. Vannak, akiket elemi oktatásban kell részesíteni (ezek vannak rendszerint mindenütt a legtöbben, 4—500-an némelyik népesebb intézetben), mások a közép-, illetőleg a felsőoktatás tárgyait hallgatják. Az utóbbiaknál az amerikai szokásnak megfelelően az előadás után vitatkozás, eszmecsere következik a tanár és a hallgatóság közt. Gyakoriak az írásbeli dolgozatok gyakorlati értékű tudományos vagy társadalmi kérdésekről. Vasárnap

délutánokon pedig az egyes osztályok általános eszmecserét (grade meeting) tartanak közérdekű, nem ritkán politikai kérdésekről, melyet valamelyik tanító vezet s mellyel kapcsolatban zene, ének, szavalati előadások is tartatnak.

Épily különlegesség-számba megy előttünk európaiak előtt a hirlapolvasás és az intézeti saját hirlapkiadás a reformatorykban. Ez az új eszme is az Elmirában látott először napvilágot 1883-ban, Brockwaynak bátor kezdeményezésére, aki ezzel is a beutaltak szellemi képzését vélte elősegíteni, emellett mindenesetre elevenséget, érdeklődést keltett a beutaltak közt s egyszersmind azok erkölcsi irányítására, erősítésére is egy hatalmas eszközt teremtett. Azóta persze mindenik intézet bevezette a hirlapokat, sőt fogházak, javítóintézetek is adnak ki saját lapot. A külső hirlapok közül természetesen csak az arra méltó, komolyabb és értékesebb lapokat és folyóiratokat adják az elítéltek kezébe, és csak a két felső (jóviseletű és szorgalmas) osztály tagjainak, az intézeti lap (rendszerint hetilap) pedig, melyet egy intézeti hivatalnok szerkeszt (a beutaltak tényleges részvételével), általában szintén komoly irányú (hirek a külvilágból, eszmecserék, elbeszélések, intézeti szabályok, az igazgatóság közleményei), bár az amerikai szellemnek megfelelően könnyedébb természetű rovatok (sportközlemények, tréfás esetek, levelezés) is vannak bennük. Csupán a hirdetések vannak feltétlenül kizárva.

Ezek a különlegességek (magasabb tudományok, meetingek, hirlap) az európai szakemberek körében általában éles kritika tárgyai. A birálatnál azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk egyfelől a milieut, melyben az amerikai reformatoryk megszülettek, az általános tudvágyat, a tanítás és a tudomány teljes szabadságát és annak népszerűsítését (szabad egyetemek, népkönyvtárak), az óriásilag elterjedt hirlapolvasást, mely a legszegényebb osztályoknak is mindennapi szellemi tápláléka. Másfelől nem szabad szem elől téveszteni, hogy ha a reformatoryt a felnőttek javítóiskolájának tekintjük, ha annak alapítói tényleg céltudatosan azzá akarták azt fejleszteni, akkor az

értelmi képzés, a szellem fejlesztésének ezek az eszközei egészen természetes és szükséges folyományai a rendszernek.

Azon tehát, hogy a tanítás az amerikai reformatorykban intenzívebb, szélesebbkörű s elevenebb és gyakorlatiasabb módszerű, mint a mi javítóintézeteinkben vagy fogházainkban, semmi okunk sincs megütközni. Sőt épen azt vonhatjuk le belőle, bár nálunk is több gondot fordítanának hasonló intézeteinkben a tanításra, az értelem nevelésére! A «fiatalkorúak fogházának» végrehajtási rendelete (1909. évi 27,300. sz. ig. min. r.) ugyan e részben is üdvös újításokat tartalmaz, midőn (23. §) az iskolai oktatás szempontjából különbséget tesz *a)* az írni-olvasni nem tudók, *b)* az írni és olvasni tudók, de egyéb előképzettség nélküliek, *c)* a nagyobb előképzettségűek közt s ez utóbbiak részére, ha hosszabb időre lettek elítélve, minden második napon egy órát (ez ugyan elég kevés!) rendel részben a «már ismertek» gyakorlására, részben hasznos olvasmányokra (gyakorlati szakközlemények, egészségtan, közigazgatási, földrajzi ismeretek). Ezt is mint örvendetes haladást jegyezhetjük fel s ebben is az északamerikai reformatoryk hatását szemlélhetjük. A baj csak az, hogy nálunk még ez az üdvös újítás is csak papiron van meg. Kívánatos lenne a fiatalkorúak fogházai tényleges felállításánál egyebekben is követni a reformatorykban bevált tanrendszert, így a szóbeli eszmecsere, a vasárnap délutáni népszerű tudományos és szórakoztató előadások és megbeszélések tekintetében, valamint figyelemreméltó a concordi (Massachusetts) reformatoryban fennálló gyakorlat, hogy a tanórák este tartatnak, amely idő a munkára és testgyakorlatra tényleg kevésbé alkalmas. Így kivált a hosszú őszi és téli estéken naponta több órát lehetne szentelni a tanításra.

A hirlapok bevezetése nálunk talán kevésbé lenne aktuális és szükséges. Bár egy-két komoly hetilap vagy folyóirat a «nagyobb előképzettségű» és jóviseletű elítéltek részére, ha úgyis «olvasmányok»-kal foglalkozhatnak, egyáltalán nem lenne forradalmi újítás egy jól berendezett intézetben. Ha az illető

bizonyos idő mulva úgyis visszakerül a szabad életbe s ha levél vagy látogatás útján úgyis értesülhet a külvilági eseményekről, nincs semmi ok, hogy a hirlapokat és folyóiratokat abszolute eltiltsuk tőlük, amelyek útján lelki éberségüket, szellemi rugékonyságukat tarthatjuk fenn.

Az iskolai tanítás, eszmecsere, hirlap mellett az értelmi képzés másik főtényezője a reformatorykban a *munkára tanítás*. Henderson írja, hogy a «nevelés» *(education)* csak részben és pedig kisebb részben jelenti a könyvek tanítását (book knowledge). A hasznos és gazdaságos munka a legjelentősebb tényező a reformálás, az átalakítás processzusában. Az elitélt képességeinek és hajlamainak megfelelő munkára kitanítás, a munkaszeretetnek, a munkaösztönnek felébresztése s az elitélt vérébe átvitele a legfontosabb dolog, amit a reformatory célul tűzhet maga elé s melynek elérésével az illetőknek és a társadalomnak a legkézzelfoghatóbb szolgálatot teljesíti.

A reformatory érdeme és jelentősége e részben az, hogy a munkát határozottan és egyenesen *nevelési eszköznek* tekinti, vagyis nem azért és nem oly munkákkal foglalkoztatja a beutaltakat, hogy épen csak foglalkoztassa őket s illetőleg hogy minél több jövedelmet hozzon be azokból, hanem az elitélteket az egyes munkanemekben alaposan és tökéletesen ki akarja képezni, hogy mint tanult és teljesen szakképzett munkások léphessenek ki a szabad életbe. *Charlton*, a plainfield-i reform school igazgatója helyesen jegyzi meg, hogy a reformatoryk valóságos *munkaiskolák* (trade schools), melyekben a főkövetelmény az, hogy a munka *nevelőjellegü* s nem az, hogy gazdaságos legyen (the labor was made «instructive» and not «productive»). Ugyan ő emeli ki, hogy ennek a helyes felfogásnak eredménye, hogy «az Egyesült Államok legjobb ipariskolái a reformatoryk». (*Barrows:* The reformatory system of the United States. 225. lap.)

Ez a mindenesetre helyes és követésreméltó eredmény annak az egészséges felfogásnak a folyománya, mely a refor-

matoryt lényegében iskolának, nevelőintézetnek tekinti, amely a beutaltak testi, értelmi és erkölcsi átalakítását tűzi ki célul, amely nem az anyagi hasznot, hanem a társadalom magasabb érdekeit, rendeltetését tartja szeme előtt. Így válik a munka, mely a börtönben «kényszermunka», «büntető-szolgaság» (penal servitude), a reformatoryban az értelmi s egyben az erkölcsi nevelés legbecsesebb tényezőjévé, melynek közvetlen célja a rendetlen, tudatlan, hanyag, dologkerülő egyént rendes, szakképzett, szorgalmas munkásemberré s ezzel a társadalomnak tényleg hasznos, értékes tagjává kiképezni. A reformatoryban e felfogásnak megfelelően a különböző iparágakat szakszerűen és tervszerűen tanítják, nem törődve azzal, jövedelmező-e egyik vagy másik munka az intézet részére. Így az Elmirában a közönséges iparágakon kívül tanítják a gyorsírászatot, gépírást, freskófestést, fényképészetet, zenét. Ugyanitt a kőmives iskolában magam is láttam, hogy a tanítás céljából felépített falakat lebontják, aztán újra felépítik. Természetesen egyik-másik iparág a tanítás mellett alaposan jövedelmez is. Így a Elmirában készített szappannal 32 intézetet látnak el.

A másik, figyelemreméltó és tanulságos jelenség e részben a munkanemek változatossága és a kézműipar felkarolása. Az Elmirában 29 féle munkát tanítanak, illetőleg végeznek. Persze úgy itt, mint a közvetlenül megfigyelt többi intézetben a munkák csaknem kizárólag ipari munkák, aminek magyarázata az, hogy az illető intézetekbe utaltak csaknem kivétel nélkül a nagy gyár-, illetve iparvárosok (New-York, Boston, Chicago, Indianopolis) lakosságából kerülnek ki. Igen helyes gyakorlati érzékre vall azonban, hogy az intézetek általában nem gyári üzemre vannak berendezve — csupán Jeffersonvilleban (Indiana) láttunk valóságos gyári munkát a vas- és cinnöntődében — s bár villamos erőt, gépeket bőven használnak (a szabók vasalóját villamos áram melegíti), de a közönséges kézműipar (szabó, cipész, kovács, ács, könyvkötő, borbély) minden ágát kultiválják s az intézetek összes házi szükség-

leteit maguk látják el. Különben az összes felesleges termelvényeket csak állami intézetek részére használják fel. A «szabad iparral» tilos a konkurrencia. A mezőgazdasági államok (Kansas, Wisconsin) intézeteiben (Hatchinson, Green Bay) természetesen a mezőgazdasági munkák (talajművelés, erdőirtás, útépítés) dominálnak.

A munkatanítás tekintetében levonható tanulságokat szintén ajánlatos lesz figyelembe venni a mi intézeteink (fiatalkorúak fogházai) szervezésénél. E részben azonban nem szükséges a közvetlen mintaképeket oly messze keresnünk. A kassai és aszódi javítóintézeteinkben a munkatanítás 1901, illetőleg 1905. óta szintén arra az eszmére lett fektetve, hogy az intézetbe utalt fiatalkorúak egyes iparágakban a legalaposabb szakképzésben részesüljenek. E két intézetünkben, kivált a kassaiban, valóban mintaszerűen s a legmodernebbül berendezett ipartanműhelyek, illetőleg ipariskolák vannak, melyek berendezés és eredmény dolgában bátran kiállják a versenyt az Elmirával s melyek közül egyik-másik nálunk is a legjobban berendezett hazai ipariskolának mondható. A fiatalkorúak fogházainak felállításánál tehát a munkaoktatás tekintetében hazai mintákat utánozhatunk. Bár a betű szerinti utánzás e részben sem lesz épen ajánlatos. A gyári üzemre berendezett kassai ipartanműhelyek — habár a legteljesebb elismerés illeti az igazságügyi kormányt azok felállításáért és valóban mintaszerű berendezéseért — aligha lesznek a fiatalkorúak új fogházaiba egykönnyen bevezethetők, már csak az óriási felszerelési és fenntartási költség miatt sem. De meg az is megfontolandó, hogy a fiatalkorú foglyaink jó részét nem lenne-e helyesebb kézműiparra kitanítani, vagy a mezőgazdasági munkákban tökéletesíteni, amint legújabban épen a kassai intézetben is a kézimunkák bevezetésére a gyakorlati szükség kényszerítette az igazgatóságot.

De térjünk vissza a reformatorykhoz.

A nevelés harmadik ága az *erkölcsi* megjavítás, vagyis a beutaltak érzelmeinek, jellemének átformálása, a tisztességes,

őszinte, becsületes életre való rászoktatás, illetőleg trainirozás. Mennyiben tudják elérni vagy megközelíteni a reformatoryk ezt a legfontosabb célt, ettől függ a «reformatory rendszer» egész értéke és jelentősége. *Scott J. F.* az elmirai, *Leonard J. A.*, a mansfieldi reformatory superintendensei az összes reformatorykról beszerzett adatok alapján azt állítják, hogy a reformatorykból «becsületszóra» (on parole) szabadonbocsátottak 75%-a tényleg megjavultnak tekinthető, vagyis nem kerül újból a bűn útjára, hanem hasznos tagja lesz a társadalomnak. Ha ez igaz, ez fényes bizonyítvány a reformatorykról. Hiszen ha a bűn útjára tévedteknek $^3/_4$ részéből tisztességes, szorgalmas embert tudtunk faragni, ez oly szép eredmény, melynél jobbat — reális számítás mellett — a javítóintézetektől sem remélhetünk. Miként, minő eszközökkel, módokkal érik el a reformatoryk ezt a szép eredményt, ez mindenesetre a legtanulságosabb lehet ránk.

A legfőbb tényező, mint *Leonard J. A.* szépen és találóan kiemeli: *az egészséges, erkölcsös atmoszféra* az intézetben (a wholesome moral institutional atmosphere), az állandó *óakaró* fegyelem, a régi, durva, kegyetlen fegyelmi eszközök (testi büntetés, tortura) kizárása s az az egységes tendencia, mely az intézet vezetőit (Board of Managers), a tanítókat, lelkészeket egyaránt vezeti és lelkesíti, hogy a beutalt jellemét és hajlamait jó irányba tereljék, becsületes, munkás polgárrá alakítsák át. A reformatory rendszabályai, az intézet egész berendezése, az iskolai és a munkatanítás mind erre irányulnak. Közvetlenül ezt a célt szolgálják pedig: a vallási és erkölcsi oktatás, az osztály és jegyrendszer, a határozatlan időre beutalás és a becsületszóra szabadonbocsátás.

Dacára, hogy Amerikában az állam közönyös a vallással szemben, a vallás szerepét és jelentőségét az erkölcsi nevelés terén az amerikaiak készséggel elismerik s a reformatorykban is (épúgy mint a börtönökben) gondoskodnak az istentiszteletről és a vallásos oktatásról. Az intézeti lelkész (chaplain) azonban a teljes vallásszabadság és egyenlőség elvének meg-

felelően, nem felekezeti érdekeket szolgál, hanem az összes beutaltak vallási szükségleteit köteles kielégíteni. Vasárnap délelőtt közös istentisztelet tartatik az összes beutaltak részére a közös «kápolnában» (Chapel, illetőleg Auditorium), mely nem annyira templomnak, mint egy óriás arányú díszes hangversenyteremnek néz ki (Elmirában 1600 ülőhellyel). A közös istentiszteleten kívül a különböző felekezetüek részére a saját felekezeti lelkészük (ugyanazon vagy valamelyik szomszéd helységből) hetenként vagy havonként tarthat felekezeti isteni tiszteletet is. Az intézeti lelkész rendszerint egyúttal tanító is s legtöbb helyt épen az erkölcstant tanítja, amelynek különben néhol külön tanára is van. Különös gondot fordítanak az ú. n. gyakorlati erkölcstanra, amelyből gyakran tartatnak vasárnap délutáni előadások, eszmecserék, írásbeli feladatok.

Az erkölcsi nevelés leggyakorlatiasabb tényezői azonban *az osztály- és a jegyrendszer*. Egyik sem a reformatoryk eredeti és sajátos intézménye, de azok éles és következetes keresztülvitele és tökéletesítése kétségtelenül a reformatorynak s elsősorban a reformatory atyjának, *Brockway*nak, érdeme. Ő tette az osztályokat és az érdemjegyeket a reformatory valódi kulcsaivá s az erkölcsi megjavítás, az önfegyelmezés, az akaratedzés motoraivá.

Az *osztályrendszer* a reformatoryban általában (eltekintve a részletekben itt is fennforgó eltérésektől) a következő. A beutalt ujonc először a középső, semleges osztályba helyeztetik. A főigazgató (superintendent) udvariasan tájékoztatja az új «bennlakót» kötelességeiről és jogairól, kezébe adja s megmagyarázza neki az intézet rendszabályait (Rules), atyai jóindulattal figyelmezteti azok pontos megtartására, a szorgalmas tanulásra és munkára. Megismerteti vele a *jegyrendszert*, vagyis a jutalmakat és a büntetéseket, amiket a jóviselet, a szorgalom, illetőleg a rendetlenség és a hanyagság vagy lustaság maguk után vonnak. A kifogástalan magaviselet, a tanulásban és a munkában tanusított kielégítő szor-

galom, havonkint bizonyos számú jeggyel (Elmirában munkabérrel) jutalmaztatik. (A tanulás és munka eredménye, illetőleg értéke minden hónapban vizsga útján állapíttatik meg.) A fegyelmi vétségek, hanyagság, bizonyos számú jegyek elvesztésével sujtatnak.

A semleges (Elmirában ú. n. második) osztályban addig marad a beutalt, míg hat kifogástalan hónapot nem tud kimutatni. Ha ezt eléri, előlép a felsőbb (első) osztályba, ahol több kényelem, jobb koszt, nagyobb munkabér vár reá, ellenben ismételt szabályszerűtlen hónap kimutatása vagy egyenesen rossz, makacs magaviselet, dologtalanság miatt az alsó (harmadik) osztályba degradáltatik, amelyben megszorított koszt, a közös étteremből, katonai gyakorlatokból, hírlapolvasásból kizárás, semmi munkabér, megszégyenítő (veres) ruha lesz osztályrésze s hol mindaddig marad, míg egy kifogástalan hónapot fel nem mutat. Az alsó («harmadik») osztályból is kizáratnak azok, akik javíthatatlanoknak (incorrigibles) bizonyulnak. Ezeket, nehogy a többiek javulását akadályozzák, illetőleg megrontsák, az igazgatóság, mihelyt lehet, átszállíttatja a rendes börtönökbe s addig is teljesen elszigeteli a többiektől (magánzárkába, munka nélkül és sovány koszton).

Az egymással egybefonódott osztály- és jegyrendszer mindenesetre tökéletesítése az angol börtönökben uralkodó hasonló rendszernek. Angliában is ugyanezt a szerepet teljesíti ugyan, az elítéltnek szorgalomra és jó viseletre ösztönzését, a munka- és versenykedv felébresztését s a fokozatos börtönrendszernek is kétségtelenül sarkpontja, azonban itt még sincs oly nagy erkölcsi jelentősége és az egész intézményt dominálló szerepe, mint az északamerikai reformatorykban. A reformatory egész berendezése, szervezete az osztály- és a jegyrendszer következetes kiépítése. Különösen azzal, hogy az érdemjegyek nemcsak a magaviselet és a munka, hanem a tanulási szorgalom és előhaladás alapján állapíttatnak meg s így minden elítélt — miként *Herr P.* helyesen

emeli ki — állandóan ellenőrzés alatt áll (Das moderne amerikanische Besserungssystem. 177 l.) s a folytonos tanítás, kikérdezés, ösztönzés által valóban egy jóakaró erkölcsi milieuben érezheti magát, szinte lehetetlenné van téve, hogy akiben még van valami kis fogékonyság a jóra, a tisztességes életre, kedvet ne kapjon aziránt, mikor látja s naponta közvetlenül tapasztalhatja, hogy a rendes munkásélettel, a tanulással, az önképzéssel előljárói és tanítói becsülését, támogatását nyerheti ki s kézzelfogható anyagi és szellemi előnyöket biztosíthat magának.

Különösen fontos és tanulságos a reformatoryban, mint az erkölcsi nevelés eszköze, a szíves és jóindulatú bánásmód, mellyel az igazgatók és a tanítók a beutaltakat állandóan kezelik, az udvarias hang, melyen őket megszólítják. Az elítéltnek nem hányják szemére elkövetett rossz tettét, durva, sértegető szót az előljárók részéről sohasem hall, csak a tanulás, a munka, a szorgalom dícséretét és tettleges jutalmazását. Ez a jóindulat és figyelem míg egyrészről növeli a beutalt önérzetét, másrészt önkéntelenül ráragad őreá is s rátereli a tisztesség, a szorgalmas, becsületes élet őszinte megszeretésére.

Az osztályrendszert a fiatalkorúak fogházainak végrehajtásáról szóló igazságügyminiszteri rendelet nálunk is meg akarja honosítani. A rendelet idevágó része azonban, mely különben közvetlenül az angol Borstal-intézetekben alkalmazott rendszert tartotta szem előtt, kissé komplikáltnak mondható. A fogoly előélete és az elkövetett cselekmény természete szerint négy *csoportot* (*a)* egyéni elbánás alá esők, *b)* büntetlen előéletűek, *c)* visszaesők, *d)* szokásos bűntettesek), a fogházban tanusított magaviselet szerint pedig három *osztályt* különböztet meg. «Osztályok» — a kiérdemelhető előnyökhöz képest — csupán a II-ik és III-ik csoportba tartozók közt lennének és pedig mindenikben három: először a legkevésbé kedvező III-ikba, innen jutalmul a II-ikba, majd az I-be juthat a fogoly. Az osztályok közti különbségek, illetve előnyök

nagyon helyesen és ügyesen vannak összekombinálva, csak aztán akadjanak lelkes és ügyes igazgatók a rendszer keresztülvitelére. A reformatoryk osztályrendszere mindenesetre egyszerűbb és talán könnyebben keresztülvihető.

Az erkölcsi nevelés utolsó és döntő súlyú tényezője végül a reformatoryban a *határozatlan időre beutalás* s a tényleges megjavulás esetén *becsületszóra szabadonbocsátás.*

A «határozatlan időre elítélés» (indeterminate sentence), mely a mai büntetőjogi tudománynak egyik legvitatottabb kérdése, elválhatlanul össze van forrva a reformatory intézményével, annak valósággal gerincét képezi. (*L. Baernreither* id. m. 69 l.) Épen a reformatory intézménye az, amely megteremtette a határozatlan időre elítélés gondolatát s ahol ennek jogosultsága úgyszólván vitán felül áll. Az első reformatory, az Elmira egyenesen és céltudatosan úgy lett megalkotva, hogy abba nem meghatározott időre, mint a közönséges börtönökbe, hanem a tényleges megjavulás időpontjáig, vagyis az erre szükséges ideig lesznek beutalva a reformálásra ítéltek. Ez természetes és szükségszerű folyománya volt a reformatory alapelvéül felállított átalakító-javítás (reformation) eszméjének.

Az E. C. Wines és Th. W. Dwight 1867-iki, a newyorki börtönügyi társaság 1868. évi jelentése, az 1869-iki newyorki törvényjavaslat egy «reformatory» építéséről, majd az 1870-iki Cincinnatiban tartott első amerikai börtönügyi kongresszus a legvilágosabban és élesebben hangoztatják, hogy a büntetés és különösen a börtönbüntetés főcélja nem a szenvedés-okozás, hanem *a javítás*, vagyis *a büntettes erkölcsi újjászületése* (Cincinnati kong. 2. p.). Ezzel szolgáljuk legbiztosabban a társadalom védelmét. E humánus felfogás logikai következménye volt, hogy ugyanezen úttörők felállítják a határozatlan időre szóló elítélést, mint a javítás, az erkölcsi átalakítás keresztülvitelének előfeltételét. Newyork állam aztán meg is valósítja a reformeszmét s az 1869-iki törvénnyel felépíteni rendelt «reformatory» tényleg ezen elv

szerint szerveztetik Elmirában. A «reformatory-rendszer»-t és a «határozatlan időre elítélés»-t Brockway első jelentése és javaslatai alapján az 1877 ápr. 24-iki törvény állapítja meg részletesen.

Kétségtelen, hogyha egy intézet egyenesen és kizárólag a beutaltak megjavítását tűzi ki célul, a cél elérését a határozott időre szóló s kivált a szokásos rövid tartamú, egy-két heti vagy havi beutalás mellett biztosítani nem lehet. Ki mondhatja meg előre, mennyi idő szükséges egyik, mennyi a másik vádlott megjavítására, illetőleg mennyi idő alatt remélhető az egyes elítéltek átalakítása? Csodálatos, hogy a gyermek- és a serdülőkorban levők részére létesített javítóintézetekre nézve Európában is régóta természetesnek találták és találják a határozatlan és rendszerint huzamosabb időre beutalást, de a felnőttek «javító fogházai» tekintetében az európai államok erre gondolni sem mertek. A klasszikus büntetőjogi iskola doktrinär tanai valósággal orákulumszerű tekintéllyel nehezedtek s nehezednek ma is a gyakorlati jogászságra, főleg a bírói karra, amely szerint a büntetés a büntetendő cselekmény ára s ezért a büntetés nagyságát az elkövetett cselekmény súlya szerint kell megállapítani. Kisebb cselekmény, egy aránylag csekélyebb jogsértés esetén lehetetlenség egy-két heti vagy havi fogháznál hosszabb tartamú fogházat kiszabni s ma is akárhány bíró csak azt nézi: mit lopott, mennyit sikkasztott a vádlott, hány fillér értékű tárgyat rabolt, hány milliméter mély vagy széles sebet ejtett. Egy zsebkendő vagy egy zsebóra ellopásáért vagy rablásáért csak nem adhat többet egy pár napi vagy heti fogháznál?

A gyakorlatias szellemű amerikaiak merték megtörni ezt a jogászi orthodoxiát. Nem a bűncselekmény, hanem a bűntettes ellen kell védenünk a társadalmat. Egy-két napi vagy heti fogházzal pedig bajosan fogjuk ezt a védelmet elérni. Az ily aránytalanul rövid büntetésnek arra, aki egy bűntettet el akar követni, visszatartó ereje bizonyára nincs, ily rövid idő alatt pedig megjavítani, átalakítani a rossz útra indult,

neveletlen, dologkerülő, erkölcsi hibákban szenvedő bűntettest lehetetlenség. Így teremtette meg az északamerikaiak egészséges észjárása úgyszólván egyidőben a *próbárabocsátást* (probation), a valóban méltánylást érdemlő, mélyebb erkölcsi hiba nélküli, első ízben megbotlott kis bűntettesekkel szemben a materiális büntetés mellőzését, illetőleg felfüggesztését és a *reformatoryt*, a javításra szoruló és még javíthatónak látszó s szintén kisebb bűntetteseknek egyenesen javítás, illetőleg testi, szellemi és erkölcsi átalakítás céljából a tényleges megjavulás időpontjáig való training alá vételét. Vagyis, mint fentebb is rajzoltam, a reformatory a javítóintézetek rendszerét, a testi, értelmi és erkölcsi nevelést alkalmazza azokra, akik az elmaradt vagy hiányos nevelés folytán tértek a bűn útjára, akikre nézve tehát ezt az elmaradt nevelést kell pótolni s akikből *huzamosabb* és *rendszeres* testi, szellemi és erkölcsi trainirozás mellett még új, tisztességes embereket lehet faragni.

A reformatory-*rendszert* így nem lehetett és nem lehet elképzelni a határozatlan idejű beutalás nélkül. Ha a bíró a vádlottat nem találja egyszerűen próbárabocsáthatónak vagy csak pénzbüntetéssel sujthatónak, viszont ha cselekménye nem oly súlyos, amely miatt börtönbe (fegyházba) kellene küldeni, szóval ha az illető se nem a legenyhébb, se nem a legsúlyosabb bűntettes-csoportba tartozik, hanem egy megbotlott, de még javítható egyénnek látszik: beutalja őt a reformatoryba, anélkül, hogy előírná, kimérné a megjavítás időtartamát. Vagyis a beutalás a javítás végett történvén, az intézetben addig marad az illető, míg meg nem javul, illetőleg az intézet igazgató-tanácsa (Board of Managers) megjavultnak nem ítéli. A «határozatlan» időre beutalás elnevezés ugyan voltaképen helytelen és szerencsétlen, mert a beutalás a reformatorykba seholsem abszolute határozatlan. Ellenkezőleg a benntarthatás maximális határa, épúgy, mint a fiatalkorúak javítóintézeteire nézve, mindenütt meg van állapítva a törvényben. Így Newyorkban az elkövetett cselek-

ményre meghatározott törvényes maximumig, Massachusettsben legfeljebb öt évig tartható valaki a reformatoryban.

A fontos és tanulságos tehát a határozatlan elítélésnél, hogy az elítélt így rendszerint *huzamosabb ideig* marad egy jótékony, az ő testi, értelmi, erkölcsi nevelésével szakszerűen és odaadó gonddal foglalkozó intézetben, mint amennyire a bíró a határozott büntetés rendszere mellett valószínűleg elítélte volna. Így az Elmirában *Herr P.* számítása szerint 1899-ig átlag 21·2 hónapig maradnak benn az elítéltek (21% 13—15, 21% 19—35 hónapig), egy éven, vagyis 12 kifogástalanul eltöltött hónapon alul pedig senki sem szabadulhat ki az intézetből (legalább hat hó a II-ik, újabb hat hó az I. osztályban). *A határozatlan időre elítélés és a reformatory tehát már csak külsőleg is jobban szolgálja a társadalom védelmét, mint a határozott s rendszerint rövid időre szóló börtön, illetőleg fogház.*

A még fontosabb és erkölcsileg legbecsesebb tanulság pedig, hogy a határozatlan időre szóló beutalás folytán az elítélt sorsa vagyis mielőbbi kiszabadulása itt tényleg az ő saját kezébe van letéve s így *a valóságos megjavulás* részint öntudatlanul — az ügyes és okos *átalakítási rendszer* (reformatory system) folytán — részint *a beutalt önkéntes jó igyekezete, a jobb helyzet és a mielőbbi kiszabadulásra való céltudatos törekvése által jobban biztosítva van, mint a közönséges fogháznál*, még a kétségtelenül legjelesebb angol fokozatos börtönrendszernél is. Ezt a jó eredményt, amit a már említett statisztikai kimutatás (75% megjavulás) is igazol, jelentékenyen elősegíti és biztosítja a *becsületszóra* feltételesen szabadonbocsátás *(parole)* rendszere is. Az elítélt ugyanis, ha a legfelső osztályban bizonyos számú (legtöbb helyen hat) hónapot kifogástalanul kitöltött s ha az igazgatóság ítélete szerint a szabad társadalomba nyugodtan visszabocsátható, mert a kitanult munka, a tanusított szorgalom és jó magaviselet biztosítékot nyujtanak, hogy meg tudja keresni kenyerét s tisztességes, új életet fog kezdeni, ez

esetben az illető feltételesen szabadlábra helyeztetik. A szabadlábra helyezés feltétele azonban, hogy az illető *becsületszóra* megigéri, hogy tisztességes, becsületes munkáséletet fog folytatni.

A «parole»-rendszer mellett az egyes államok gondoskodnak arról is, hogy a szabadonbocsátott ez igéretét megtarthassa. Külön tisztviselők vannak kinevezve, akiknek feladata a parole-lal szabadonbocsátottakat elhelyezni, munkát, állást keresni részükre, tanáccsal és tettel támogatni, egyúttal ellenőrizni őket. A *parole officer* jelentése alapján, ha az megnyugtató, kapja meg aztán a szabadonbocsátott — rendszerint legalább hat havi kifogástalan társadalmi élet után — a *végleges* szabadságot *(absolute release)*. A parole tehát teljesen megfelel az angol fokozatos börtönrendszer *conditional liberation* nevű utolsó szakának, csak a becsületszó vételével adtak nagyobb erkölcsi jelentőséget annak, valamint gyakorlatiasabban viszik azt keresztül, mint nálunk.

A határozatlan időre beutalás tényleg a leghathatósabb rúgó a reformatory intézményénél az erkölcsi megjavulásra, az őszinte, becsületes élet, a szorgalmas munka megkedvelésére s abba való beletrainirozódásra. Ha a «határozatlan tartamú ítélet»-nek, mint általános büntetéskiszabási rendszernek, illetőleg mint a közveszélyes, hivatásos bűntettesek elleni biztosító rendszabálynak (legújabban Északamerika több államában) jogosultsága és célszerűsége vita tárgyát képezheti is, a fiatalkorú javítható és javításra szoruló bűntettesek szabadságbüntetési, illetőleg javítási rendszerének elengedhetetlen és vitán felül álló követelménye.

Kár, hogy az angol Borstal-intézetek s a magyar fiatalkorúak fogházai szervezésénél még nem mertek sem Angliában, sem nálunk kísérletet tenni ezzel az Északamerikában több mint három évtized óta bevált rendszerrel. Pedig úgy a Borstal-intézetek, mint a mi fiatalok részére szervezett speciális fogházaink ugyanazt a helyes alapelvet akarják megvalósítani, mint az északamerikai reformatoryk: az átalakító

nevelést, a reformationt. A mi Büntető Novellánk is, bár a «fiatalkorúakra» teljesen magáévá teszi a legmodernebb eszméket s bátran átveszi az északamerikai *probationt*, a végrehajtási rendelet pedig a *fiatalok bíróságát* (juvenile court), a határozatlan időre beutalást, úgy látszik, még nagyon radikálisnak találta a fiatalkorúak fogházainál is. Bizonyára gyakorlati jogászaink konzervativizmusára volt tekintettel a Novella s beérte a fogház minimumának 15 napra, maximumának 10 évre emelésével s azzal, hogy e tág kereten belül nem az egyes cselekményekre, a törvényben megállapított szabadságvesztés speciális minimuma és maximuma, hanem a fogház említett új általános kerete legyen irányadó, melyen belül a bíró az elítélt egyéniségéhez mérten a jövőjére való tekintettel szabja ki a fogházbüntetés tartamát. Kétségtelenül ez is nagy haladás a B. T. K. merev, doktrinár álláspontjához képest, de ha már megtettük a fél-lépést a reformatory felé, talán az egészet is egyszerre megtehettük volna.

Reméljük azonban, hogyha majd a tervbevett fiatalkorúak fogházai felépülnek s a Novella óvatos kísérlete átmegy a jogászság köztudatába, egy újabb Novella megteszi a további lépést is és egész terjedelmében átveszi a reformatory-rendszert és annak sarkintézményét, a határozatlan időre beutalást.

Mint minden emberi intézmény, természetesen a reformatoryk ellen is tehetők alapos kifogások. Higgadtan átgondolva azonban ezeket az árnyoldalakat is tanulságunkra fordíthatjuk.

Legszembeszökőbb, amit főleg az Elmira meglátogatásánál sokan megjegyeztünk: az intézetek nagysága és különösen az elmirai és mansfieldi intézeteknél: azok grandiózus, fényűző külseje. Az Elmira kerek 1600, a jeffersonvillei, st. cloud-i 1200, a mansfieldi, rahway-i 1000 főre van berendezve. Ily nagy létszám (Elmirában látogatásunk napján 1350, Jeffersonvilleben 1060 beutalt egyén volt) mellett az

individualizálás, az egyéni elbánás felette nehéz. *Hartmann* A. ugyan épen azt tekinti a reformatory főérdeméül, hogy az individualizációt egyedül ez valósítja meg, kisebb létszám mellett azonban az egyénítés bizonyára könnyebb és még biztosabb lenne.

Az intézetek nagyságának magyarázata különben az, hogy egy-egy állam rendszerint egy mintaintézetet építtet (New-York állam is csak 1900-ban létesítette a második reformatoryt Napanochban), ezt aztán kevesebbe kerül bővíteni, kitoldani, mint egészen új intézetet létesíteni. Az Elmira is eredetileg 500 főre készült, 1890-ben lett 1000-re, 1899-ben 1580-ra berendezve. Nálunk is ugyanez történt a javító-intézetekkel, az aszódi és a kassai intézeteink befogadási képessége ma az eredetinek körülbelül háromszorosa. Kisebb intézetek (5—600 főre) minden tekintetben előnyösebbek s egyszerűbb berendezés mellett több kis intézet szervezése és fenntartása semmiesetre sem kerül aránylag többe, mint egy óriásé. Épen az Elmira igazgatóságának 1900. évi jelentése is kiemeli, hogy a fejlődés helyes iránya az lenne, ha az intézeteket nem nagyobbítani, hanem specialisálni igyekeznének, vagyis szétosztani (külön intézetekbe helyezni) a kor, az előélet és a szellemi képesség szerint különböző csoportokat, amivel pénzt is lehetne megtakarítani s ami még fontosabb, még több embert lehetne megmenteni.

A kisebb intézetnél könnyebb elkerülni a felesleges fényűző berendezést is. Az elmirai és a mansfieldi intézetek frontja beillenék nálunk egy hercegi kastély frontjának, az igazgató lakása pedig talán egy miniszter igényét is kielégíthetné. Igaz másfelől, hogy aki egész életét a bűntettesek javításának szenteli és személyes tevékenységével sok ezer romlásnak indult embert ment meg a társadalom számára, az csak megérdemel jó, kényelmes lakást kevés szabad idejére. Az intézmények sorsa úgyis az azokat vezető embereken fordul meg. Brockway míg teljes munkaerővel működött (1876—1900-ig) vagy az Elmira jelenlegi igazgatója Scott

J., 1300—1400 beutalt átalakító nevelését mintaszerűen tudta, illetőleg tudja vezetni és ellenőrizni. Az intézetek sikerét azért legjobban biztosítja szerencsés kezű igazgatók megnyerése azok élére s ezektől aztán nem szabad sajnálni a magas fizetést és a kényelmes ellátást.

Az egyéni, sokszor egyoldalú megítélés, az Amerika-ellenes, vagy azt dicsőítő szemüvegen nézés magyarázza meg, hogy némelyek *(Tallack, Wach)* általában túlenyhének, mások *(Hintrager)* épen szigorúnak, a folytonos ellenőrzés, vizsga miatt elidegesítő hatásúnak hirdetik a reformatorykat. Lehetőleg objektiv szemmel nézve az intézményt, annakelőnyei oly szembeszökőek, rendszere, alapelvei oly gyakorlatiasak és emberiesek, hogy nézetem szerint a reformatoryt méltán tekinthetjük az amerikai jogfejlődés egyik legsikerültebb alkotásának, melyre még nagy jövő vár. Az európai szakemberek, bár eleinte egyesek hűvösen, sőt elítélőleg nyilatkoztak felőle, újabban csaknem kivétel nélkül *(Baernreither, Mittermaier W., Herr P., Freudenthal, Hartmann A., Gudden, Stammer)* a legjobb véleménnyel vannak felőle s az európai talajba átültetése, amint ez a Borstalintézettel megkezdődött, bizonyára csak idő kérdése.